

A SZEGEDI ALFÖLDKUTATÓ BIZOTTSÁG KÖNYVTÁRA
IV. (TÁRSADALOM- ÉS NÉPRAJZI) SZAKOSZTÁLY KÖZLEMÉNYEI. 33. SZÁM.

SZÓFEJTÉSEK

(GERINC, GUBA ÉS HUJ, HUJ, HAJRÁ!)

IRTA:

ERDŐDI JÓZSEF

SZEGED,
SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1937

A SZEGEDI ALFÖLDKUTATÓ BIZOTTSÁG KÖNYVTÁRA
IV. (TÁRSADALOM- ÉS NÉPRAJZI) SZAKOSZTÁLY KÖZLEMÉNYEI. 33. SZÁM.

LOM 976

SZÓFEJTÉSEK

(GERINC, GUBA ÉS HUJ, HUJ, HAJRÁ!)

IRTA:

ERDŐDI JÓZSEF

SZEGED,

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTARSASÁG

1937

Az ugor or-tól a magyar gerinc-ig

Nyelvészeink úgy látszik, elfogadták Simon yi azon megállapítását, hogy *gerinc* szavunk a német *Kreuz* szó átvétele volna.¹ Azonban ez a származtatás hangtörténetileg éppúgy elfogadhatatlan, mint *Buden z* etimológiája, mely szerint *gerinc* szavunk ószláv *grebenecb* 'pecten' szóból származna.² Ezen utóbbi származtatásnak ellenmond szavunk hangtörténete, u. i. *gerinc* régi nyelvi alakjai *n* nélkül valók, az előbbi származtatás pedig azért lehetetlen, mert német jövevényszavaink azt mutatják, hogy az *-eu*-val jelölt német kettőshangzó *-aj*-ként jött át nyelvünkbe, pl. ném. *Esszeug* > magy. *eszcajg* ~ *eszcajg*, ném. *Kreuzer* > magy. *krajcár* > *karajcár* ~ *garajcár* stb. A középfelnémet *kriuze* alakból sem indulhatunk ki, mert ennek *iu* (*ű*) hangja a szabályos *ű*-n kívül esetleg *i* hangot is adott volna ugyan,³ de a felnémet *iu* > *eu* diftongizálódás folyamata már be volt fejezve, midőn *gerinc* szavunk fel-tűnik.

Hogy e szó történetét világosan láthassuk, kezdjük vizsgálódásunk abban az időben, mikor még nem volt meg nyelvünkben ez a szó.

Ha *gerinc* szavunkat az ó-magyar korban nem ismerték, mivel fejezték ki e kor magyarjai a 'spina dorsis, Rückgrat' fogalmát? — A *hátor* összetétellel, mely a XV. sz.-tól szerepel nyelvünk emlékeiben, v. ö. *hátor* 'spindorsum' (Schlägli szój. XV. sz.), *hata orya* (Murmeliuss), *hataa orya* (Érdy C. 501). Zsirai, ki e szavunk szótári adatait összeállította,⁴ úgy lát-szik csak állatok hátgerincére véli használnak a *hátor* össze-tételt, melynek utótagjában mai *orr* szavunk régibb 'hosszú-

¹ Nyr. 49: 37—38.

² NyK. 1: 315.

³ Lumtzer-Melich: Deutsche Ortsnamen u. Lehnwörter d. ung. Sprache, p. 283.

⁴ MNy. 23: 312.

kás föld- v. testnyúlvány' jelentésben szerepel, v. ö. *ormány*,⁵ *ormánygallér* 'focale' (C. MA.³). Azonban legközelebbi rokon nyelveink arról tanuskodnak, hogy ezen *or* szó ott emberi testrész jelölésére is járatos. Így pl. van egy vogul *la'il-ur* összetétel, szórul-szóra fordítva jelentése 'láb-or' azaz 'az alsó lábszár előrésze';⁶ másutt még pontosabb meghatározást is ad Munkácsi:⁷ 'az alsó lábszár előrésze, hol a bőr a csonthoz simul,' máskor pedig 'szárcsont' szóval fordítja.⁸ Reguly szótári jegyzetei közt is megvan: *lail ur* 'lábszár'. Munkácsi kiadatlan vogul szövegeiben még érdekesebb adatokra bukkanunk; itt van elsősorban a *sis-uräm* összetétel, melynek jelentése 'hátgerinc' (*sis* 'hát', alaktanilag v. ö. FL. *la'il-ur*, AL. *löl-ur* 'lábfej' és FL. *la'il-uräm* 'singcsont', *ñol-uräm* 'orrhát' és AL. *ñöl-ur* 'orrhátgerinc', ezekben mind a vogul *ur* szó szerepel, mely a magyar *or* szónak felel meg).⁹ De *or* szavunknak nemcsak a vogul nyelvben van megfelelője testrészjelölő szavakban, hanem a másik ugor nyelvben, az osztjákban is, hol ember és állat háti vonulatának jelzésére szolgál. Így osztják *tšəntš-ür* 'Mitte des Rückens',¹⁰ (*tšəntš* 'Rücken'),¹¹ de állatokra is vonatkozik: (*ñogos*) *šaš ur* '(nyuszt) hátsó szőre' (v. ö. vogul *sis-uräm* 'hátgerinc').

Mi volt ezen *ur* szócskának a jelentése? Ezt úgy állapíthatjuk meg legkönnyebben, ha megnézzük az ugor, esetleg finn-ugor 'hátgerinc' jelentésű szinonimákat. Akkor meglátjuk, milyen módon jelölték ezen rokon nyelvek a hátgerincet. Ilyen a vogul *ses-lusem*, itt *ses* 'hát' + *lusem* 'csont' összetételével van dolgunk.¹² Az osztják *tšəntš-ɨt* = 'Rücken' + 'Gelenk', *tšəntš-təw* pedig 'Rücken' + 'Knochen' jelentésű szók összetételei.¹³ Ilyen még az osztják nyelvben *səš-pòdäl* 'gerincscsont' tkp. 'hát-

⁵ Mészöly MNy. 27: 278. kk.

⁶ Munkácsi: Vogul Népköltési Gyűjt. II: 295, 297, 303.

⁷ Op. laud. II: 504.

⁸ O. c. II: 295.

⁹ Ezen kéziratos adatokat Munkácsi Bernát tanfelügyelő úr volt szíves rendelkezésemre bocsátani; most készülő vogul szótárából munkatársa Knöpfler László barátom jegyezte ki e szavakat.

¹⁰ Paasonen: Ostj. Wb. N° 2862.

¹¹ Az osztják K. *ü* hangnak vog. *u* felel meg, pl. osztj. *üp* 'Vater meines Mannes' ~ vog. *up*. osztj. *ür* 'Seite' ~ vog. *ur*, osztj. *ütš, üš* 'Rock' ~ vog. *us, vus*, 'Kleider'.

¹² Ahlqvist: Wog. Wb. Toim. II: 51.

¹³ Paasonen: Ostj. Wb. N° 2862.

csont,¹⁴ továbbá osztják *sábel-lou* 'nyakesont = nyakesiga'.¹⁵ A távolabbi finnugor nyelvekből is idézhetünk példákat, ilyen pl. a votják *sur-li* 'Rückgrat',¹⁶ mely összetételben *li* jelentése 'csont, száka', ilyen a cseremisiz *tup ɔrdə lu ~ tup lu* 'Rückgrat', mindkét összetételben a *lu* utótag jelentése 'csont'.¹⁷ Ezen összetételek utótagjának jelentése mutatja, hogy a magy. *hát-or*, vog. **sis-ur*: *sis-urām*, osztj. *tšəntš-ūr* utótagjának jelentése, a többi finnugor nyelvek szemléletmódjának megfelelően valószínűleg 'csont' volt.

Azonban csak az ugor nyelvekben figyelhető meg ezen *ur > or* szónak 'csont' jelentése. A többi finnugor nyelvek tanúságtétele szerint az *ur* szónak 'csont' jelentése csak másodlagos, mert a finnugor *ur* szó elsődleges jelentése 'hegy, domb, dombvonulat' volt, és ez a jelentés is megőrződött az ugor nyelvekben a másodlagos 'csont' jelentés mellett: vog. *Ē. ur* 'hegy', osztj. *ur, urām* 'domb, halom, dombnyúlvány, Landrücken', magy. *bércor, orom* stb.¹⁸ Ezen 'domb' jelentés eredetibb voltát mutatják a többi finnugor nyelvek, hol csak ez a jelentés fordul elő: finn *S. vaara* 'saltus, mons silvis vestitus', votják *vyr* 'Hügel, Vorgebirge, Landspitze', *vīr, ver* 'domb, halom', *vīr-jīl* 'dombhát, domb orma'.¹⁹ A finnugor *ur* szó másodlagos 'csont, gerincesont, hosszúkás csont' jelentése úgy keletkezett, hogy a természetet járó ugor ember önmagát viszonyította a természethez, és látta a hasonlatosságot az elnyúló hegyek és a hosszúkás, húsból kiemelkedő csontok közt. Így beszélhetünk a kebel *dombjáról* vagy *halmáról* vagy az emberi szőrzet sűrű *erdejéről*, az ember és a tó *fenekéről*, vállunk *gödréről*, a ház és a láb *sarkáról* és valakinek s.ge *partjáról*, mert itt is az ember valamely testrészét viszonyítjuk a természet oly megjelenési formájához, mely hasonlít az illető testrészhez.

Bennünket most az *or* szó finnugor megfelelői és jelentésük változása nem érdekelnék, foglalkozzunk inkább azon ősmagyar, ugor eredetű szóval, mely a *hátor* összetételben a 'Rückgrat, gerinc' jelölésére szolgált. Csodálkozva kérdezzük: mivel magyarázhatjuk e szónak a magyar nyelvből történt hirtelen eltűnését? A XV. században t. i. még élő szó, a XVI-tól kezdve azonban eltűnik szójegyzékeinkből és ma már csak

¹⁴ Pápay: Ugor Füzetek 15: 18, 19.

¹⁵ Pápay: Ugor Füzetek 15: 48 és 63.

¹⁶ Munkácsi: Votják szótár.

¹⁷ Szilasi: Ugor Füz. 13: 44 és 262.

¹⁸ Zsirai MNy. 23: 311 k., Mészöly MNy. 27: 277 kk.

¹⁹ Zsirai MNy. 23: 311 k., Mészöly MNy. 27: 277 kk.

származékokban (*ormány, orom, ormó, ormótlan*) illetve birtokos személyragos alakban (népnyelvi *disznó orja* OklSz. MTsz.) van meg. De csak 'Rückgrat' jelentésben avult el és tűnt el az *or* szó, 'Nase' jelentésben mind a mai napig meg van nyelvünkben, bár a mai köznyelvben *r* hangja megnyúlt: *orr*. Ez az *orr* szó etimológiailag kétségtől azonos az *or* 'Rückgrat' szóval; eleinte **nyol-or* összetételben használták, ennek jelentése 'orr-gerinc, orrcsont' volt, mint a vog. *ñol-ur, ñol-uräm* szóé, később pusztán *or* > *orr* alakban. De a XV. sz. magyarjai már nem érezték az *or* 'Nase' és az *or* 'Rückgrat' etimológiai összefüggését, szókinésükben nem tartozott egy családba ez a két szó, így tehát homonímákként éltek az akkori beszélők tudatában. A szavak eltűnésében pedig a homonímia a főbűnös, különösen, ha a két homoním szó ugyanazon fogalmi körbe tartozik, és így a két azonos hangtestű szó könnyen félreértést okozhat.²⁰ Az egyik szó elavulása annál valószínűbb, minél közelebb állnak fogalmilag egymáshoz, minél nagyobb így az eshetőség felcserélésükre. A *vár* 'Schloss' főnév és a *vár* 'wartet' ige nem kerülnek oly mondatkapcsolatba, hogy a *vár* ige helyett a *vár* főnévre gondolhassunk. Tehát nyelvi együttlétezésük nem veszélyezteti a megértést. De *rég* (~ *rég*) 'der Morgen' és *rég* 'lang' könnyen felcserélhetőek voltak (pl. *rég jött*), így a *rég* 'der Morgen' alak a félreértés elkerülése végett eltűnt, s ma már ragozott *réggel* alakban használjuk (v. ö. NySz).

Annak bizonyítására, hogy az *or* 'gerinc' és *or* 'Nase' szavak családosítása és értelmezése körül a beszélők tudatában zavar keletkezett, Dugonics megállapítását idézhetjük az *orja* szóval kapcsolatban.^{20a} *Disznó órájával jó a lencse* szólást magyarázva mondja: „Csudálatos dolog, hogy minden állatnak orra van, csak a disznónak van órája. Pedig bizonyosan órája annak nem ögyéb, hanem orra, mely után feje, nyaka és háti gerince következik. Ezt nem ögyébnek, hanem a szokásnak tulajdoníthatni. Mert úgy mondatik órája és orra, mint sorja és sorra“. Itt láthatjuk, hogy az *orja* (órája) és *or* (*orr, orra*) szók részleges homoním volta zavarta Dugonicsot és kortársait. Mennyivel inkább zavarhatta a XV. századi beszélőket az *or* 'gerinc' és az *or* 'Nase' szók teljes egybehangzósága!

Arra is gondolhatunk, hogy a XV. sz.-ban nem különült

²⁰ Horger: Nyelvtud. alapelvei.² 168. §.

^{20a} Magyar példabeszédek és jeles mondások. II. szak. III. rész: Orr-verések. Magy. irod. ritkaságok IX: 9.

el az *or* 'Nase' és az *or* 'Rückgrat' szó, hanem a beszélők úgy érezték, hogy az *or* szónak több jelentése van '1. Nase, 2. Rückgrat, 3. Landrücken'. Viszont azt is tapasztaljuk, hogy a többjelentésű szónak azon jelentése szokott elavulni, melyet valamely egyjelentésű szóval is kifejezhetünk. Pl. a 'Fuchs' fogalmának jelölésére a magyar nyelvben két szó volt: a *róka* és a *ravasz*. Azonban az utóbbinak két jelentése volt: 1. 'Fuchs', 2. 'schlau', később első jelentése elavult, mert ezt az egyjelentésű, tehát félreérthetetlen *róka* szóval is ki lehet fejezni.²¹ Ez a célszerűségi szempont okolja meg 'Rückgrat' jelentésű *or* szavunk illetve *or* szavunk 'Rückgrat' jelentésének eltűnését is. Ugyanis az *or* > *orr* szónak 'Nase, Schnabel, Bergrücken' jelentése és 'Rückgrat' jelentése volt. Úgy a 'Nase', mint a 'Bergrücken' a szemlélő előtt terült el. De ugyanakkor az *or* szóval jelölték a gerincet is, tehát egy oly testrészt, mely a test hátsó felén volt. Az egyik jelentésnek el kellett avulnia, és a 'gerinc' jelentés volt az, amelyik eltűnt, de ugyanakkor eltűnt a 'Landrücken, Bergrücken' jelentése is, és ezek utóbbi jelentések hordozóivá részben továbbképzett (*orom, ormó*), részben újabb szók lettek.

Mikor valamely szó vagy annak valamely jelentése elavulni kezd, akkor a beszélők vagy a nyelv eddigi anyagából, vagy szóalkotás útján vagy kölcsönvétellel gondoskodnak egyjelentésű és nem-homoním szóról ugyanezen fogalom jelölésére. Tehát, ha valamilyen egyjelentésű akár eredeti, akár jövevényszóval ki lehetett fejezni azt a bizonyos fogalmat (a mi esetünkben a 'gerinc' fogalmát), melynek jelölésére eddig csak többjelentésű vagy homoním szó volt a nyelvben, akkor ez a szó lépett az elavult szó helyére.

Melyek azon egyjelentésű szavaink, melyek a XVI. sz.-tól kezdve a kétjelentésű *or* szót 'Rückgrat' jelentésben helyettesíthették? Négy ilyen szavunk volt: 1. *borda* (*haat bordaia*, 1590. Szikszai Fabricius szój. p. 49.). Ez azonban nem volt egyjelentésű, tehát nem tudott 'Rückgrat' jelentésben elterjedni. U. i. általában 'Rippe' volt a jelentése (l. NySz.), megkülönböztetésül jelzőt tettek melléje: *oldalnak bordája* 'Rippe', *hátnak bordája* 'Rückgrat, vertebra'. (*Borda* szavunk szláv eredetű < szláv *brdo*, EtSz.) Második pótszavunk *csigolya*, mely eleinte csak a nyaki részt jelentette 'vertebra cervicalis', a XVI. sz.-ból (OkISz., NySz.), *nyakcsigolya* id. (NySz. 1620), *niak chiga*,

²¹ Horger: Nyelvtud. alapelvei.² 148. §.

nyaka csuga 'vertebra cervicis' (EtSz.), de jelentése később eltolódott, mint ez testrészeknél gyakran megtörténik, így pl. a régi nyelvben és a nép nyelvében *jonh* jelentései 'gyomor', 'máj' és 'zsigerek', a *kéz* szó jelentései 'Hand' és 'Arm',²² a *mi mál* szavunk eredetileg 'mell' jelentésű volt, de 1808-ban *hölgy-mál* jelentése 'a hermelin hasa bőre'.²³ Ilyen jelentés-eltolódást tapasztalunk *csiga* ~ *csigolya* szavunknál, mely szó valószínűleg szintén szláv eredetű, miről máskor szándékszem megemlékezni. 3., Hátgerinc értelemben használatos a *gerezd* ~ *girizd* szó is (MTsz. és Csűry: Szamosháti szótár, s. v. *hát-gerezd*), ez a szó is szláv eredetű (l. CzF.). Tehát a fenti három kevésbé elterjedt és használt 'gerinc' jelentésű szavunk szláv eredetű. 4., Marad végül a *gerinc* szó, melyről jelen tanulmányomban bővebben óhajtok szólni.

Északkeleti Magyarországon találhatjuk a *gorc* szót,²⁴ melynek jelentései 'domb, hegygerinc, a földnek gerinc formájú emelkedése, mocsáros helyen levő szigetcske'. Ezen *gorc* szavunk ma csak egy bizonyos vidéken van meg és a magyar nyelv történeti szókincséből nem mutatható ki, tehát itt vagy megőrzött régiségről vagy újabb jövevényszóról van szó. Nekem az a véleményem, hogy ez a *gorc* szó azonos a 'hegy' jelentésű szláv *gora* szónak kicsinyítő képzős *gorica* származékával, mely a magyarban **gorica* alakban meghonosodva itt a nyelvtörténet folyamán többféle változáson ment át.

A két nyíltszótagos hangtörvény alapján először is szabályosan **gorca* lett belőle (v. ö. szláv *palica* > magy. *pálca*, szláv *opatica* > m. *apáca*, szláv *medenica* > m. *medence*²⁵). E **gorca* alak végső -a hangját aztán tévesen 3. személyű birtokos személyragnak fogták fel és elvontak belőle egy 'domb, hegygerinc, földnek gerincformájú emelkedése' jelentésű *gorc* főnevet.²⁶

Ugyancsak Szatmár és Szabolcs vármegyékben használatos a *goronc* szó is 1., 'kaszálónak emelkedettebb része' (Szabolcs m.), 2., 'mocsaras helyen vagy nádasban levő emelkedettebb földdarab, szigetcske' (Szatmár m. l. MTsz.). Ez a szó valószínűleg a *gorc* és a *gorand* ~ *gorond* szók (OkISz. MTsz.) összevegyülésének az eredménye (a *gorond* szóra l. A s b ó t h

²² Erdődi Nyr. 64: 20 k.

²³ Mészöly Szegedi Füz. 3: 118.

²⁴ MTsz. és Hefty Gyula Nyr. 40: 169.

²⁵ Horger: Magy. szavak tört. 17.

²⁶ Szatmár, Szabolcs, Bereg megyék, Bodroghöz, MTsz.

Nyelvtud. III: 4, 12 stb. E *gorond*-ből hangrendi átcsapással **gërënd* > *görönd* lett, s ebből egyrészt *ë* > *i* változással *gërind* > *girind*, másrészt az *n* kiesésével *gërëd*. MTsz.).

A *gorica* alakból a két nyíltszótagos hangtörvény alapján keletkezett **gorca* alakból hangrendi átcsapás következtében **gërce* lett. Éppen számos szláv eredetű jövevényszavunknál tapasztalhatunk ily hangrendi átcsapást, pl. szláv *kosmata* > magy. *köszméte*, szláv *samonica* > magy. *számóca* > nyj. *sze-mőce*, szláv *kopanjica* > m. *köπέce*, de természetesen más eredetű szavainknál is, pl. *topog* > *tipég*, *gomb* ~ *gömb* stb.²⁷ A hangrendi átcsapás következtében keletkező két alak területileg teljesen elkülönül, így esetünkben a hátsó hangrendű *gorc* alak használata ma Északkelet-Magyarország négy vármegyéjére szorítkozik, a másik elülső hangrendű alak pedig több változatban a magyar nyelvterület többi részén használatos. A hangrendi átcsapás következtében a **gorca* alakból elsősorban **gërce* lett, melynek emlékét egyrészt a *Gërce* helynevek őrzik (Ugocsa, Vas m.), másrészt pedig a 'gerinc' jelentésű *girce* tájszó (Gömör m., MTsz.). Ennek szövégi -e hangját azonban szintén 3. személyű birtokos személyragnak fogták fel, és ezért elvonódott belőle a 'kis domb' jelentésű somogymegyei *görc* szó, melyből szókezdő *g* > *d* változással *dörc* 'domb, halom, dimbesdombos hely' is lett (MTsz.).²⁸

Gyakran tapasztaljuk, hogy testrészt jelölő szóból képzett igével jelöljük az ugyanezen testrész-végezte műveletet, pl.: *kéz: kezel, láb: lábal, fej: fejel, váll: vállal, has: hasal*.²⁹ Így keletkezhett a **gürc* (> *görc*) szóból, melynek 'kis domb, domb felső része, domb gerince, ember és állat gerince' (v. ö. *girce* 'gerinc') volt a feltehető jelentése (l. lent) a *gürcöl* ige, melynek elsődleges jelentése bizonyára '*háton visz (nehéz terhet)' volt és ebből fejlődtek további jelentései → 'erőlködik, vmit erőnek erejével végbe akar vinni' (Nagykúnság, Szeged vidéke, MTsz.) → 'keservesen dolgozik'. Ezen utóbbi jelentésben vált tájszavunk köznyelvi szóvá. Jelentésfejlődési párhuzamként idézem a következő példákat: magy. *hát* 'Rücken': *hátal* 'háton terhet hord', finn *kanta* '*hát → sarok': *kantaa* 'hordani',³⁰

²⁷ Horger MNy. 23: 131.

²⁸ A MTsz. közöl egy *gürü* szót 'zsombék' jelentésben; csakhogy a baranyamegyei *gürü* jelentése nem 'zsombék', hanem 'mocsár' és a zsombékot *gürühaj* névvel jelölik (Szegedi Füz. 1:277), így ezen *gürü* szó nem tartozik a *görc* szó családjába.

²⁹ Mészöly, Szegedi Füz. 3: 117.

³⁰ Mészöly, Szegedi Füz. 3: 118.

mert ezek tisztán mutatják a *girce* ~ **gürc* 'gerinc' és *gürcöl* jelentéstani viszonyát.

A fentebbi **gërc*-ből régi nyelvi *gërëc* lett (NySz.) és ebből előbb *gëréc*, *gëric* (NySz.), majd járulékos *n*-nel (mint a *saccol* > *sancol*, *uszol* > *unszol*, *tornác* > *tornánc*, *Ignác* > *Ignánc*, *harminc*, *Velence*-féle esetekben) *gërënc* (NySz., MTsz.), *gërënc* (NySz., MTsz.), *girinc* (NySz., MTsz.) és a köznyelvivé vált *gërin*c alak.

Az ország legnagyobb részén, úgy a köz-, mint a népnyelvben a *gerinc* szó járatos 'hegy-, ház-, hátgerinc, valaminek felső része' jelentésben. Mint említettük ez az általánosan használt szó a XVI. sz.-tól kezdve lelhető fel nyelvemlékeinkben. Arra is rámutattunk, hogy a *gerinc* szó szláv *gora* szónak kicsinyítő képzős alakjából származik. Most fölmerül a kérdés, melyik szláv nyelvből ered szavunk? Nem lehet tót vagy cseh eredetű, mert ezekben a nyelvekben a szókezdő *g* hang *h*-vá változott (*hora*). Nem eredhet az oláh nyelv szláv rétegéből sem, mert oláh eredetű szavaink általában nem lettek köznyelvi szavakká, csak néhány került be erdélyi származású írók révén előbb a magyar irodalmi nyelvbe majd esetleg újabban a köznyelvbe is (pl. *ficsur*, *csutora*, *palacsinta*, *cimbora*); oláh eredetű jövevényszavaink javarészt lokális jellegűek, csak a kétnyelvű magyar-oláh vidékeken terjedtek el. Ezek szerint szavunk délszláv eredetű és már a XV. sz. körül terjedhetett el nyelvünkben, mit nagy családja és számos jelentésváltozata bizonyít. A szláv *gora* kicsinyítő képzős szerb-horvát-szlovén *gorica* 'kis hegy' származékából fejlődhettek magyar nyelvi 'domb, halom, hegytető → dombvonulat → hegy, domb gerince → szántóföld kiemelkedő felső része ~ ház gerince → ember és állat gerince' jelentésfejlődéssel a különböző hangtestű magyar alakok.³¹ A *hegyfő*, *hegyláb*, *hegymál*, *hegyor*, *hegyhát*, *hegytaraj* elnevezéseknél az ember valamely testrészenek nevével jelölte a hegy önönmagához viszonyított részét, a *gerinc* szó esetében pedig éppen ellenkezőleg a hegy felső vonulatának nevével jelölte saját hátának egy ehhez hasonló részét, t. i. a 'Rückgrat'-ot. Ez tehát teljesen ugyanaz a jelenség mint mikor az ugor ember a 'hegy, domb, dombvonulat' jelentésű szóval jelölte hátgerincét: ez az ugor *or*-tól a magyar *gerinc*-ig vezető útnak nyelvi története.

³¹ E jelentésfejlődéshez v. ö. a szláv *gora* szóból litván *nugarà* 'hegy háta → állat v. ember háta → gerinc'. Walde-Pokorny: Et. Wb. d. idg. Spr. I: 682.

Guba ki!

Ezt szokták tréfásan kiáltani a kártyások, mikor egy kis blattozásra leülnek a kártyaasztalhoz, s ezen ők azt értik, hogy készítse ki mindenki a pénzét!¹ Ők nyilván a jassz-nyelvből vették át ezt a 'pénz' jelentésű *guba* szót² és ez aztán tőlük lassanként szélesebb körben is elterjedt. Ma rendes életű városi polgárok is használják, de mindig csak tréfásan, a falusi nyelvben is hallható a *guba* szó pénz jelentésben, de használói tudják, hogy ily értelemben városi szó.

Bárczi Géza (MNY. 28: 91) szerint e szavunk a 'fizetni, készpénzüil kirakni, megajánlani' jelentésű *guberál* ige származéka volna (ez nézetem szerint a hazai német *guberieren*-nek olyan alakban való átvétele mintha latin jövevény lenne, a német *guberieren* pedig talán < olasz *cooperare*), de igéből való ilyen névszóképzésnek tudtommal egyetlen más példája sincsen. A *guberál*-ból való elvonás a 'készpénzből kirakott pénz, megajánlás' jelentésű kártyásnyelvbeli *gubera* főnév, (Nyr 43: 267), de ebből sem lehet tőig való lecsonkítás után -a végződésű főnév s ezért ezt a Bárczi-féle magyarázatot elfogadhatatlannak tartom.

1926-ban Debrecenben jártomban *gubalevest* ettem. Apró kerek tésták uszkáltak benne, melyeknek *gubatészta* a nevük. Később azt tapasztaltam, hogy Tunyogon is ismerik a *gubalevest* és hogy Békéscsabán *mákosgubát* is esznek, a MTsz.-ből pedig láttam, hogy ezen apró kerek lepénykéket *mákos guba*, *túrós guba* néven ismerik és mindenütt fogyasztják az Alföldön (MTsz. 2. *guba* 4. jel.). Véleményem szerint a 'pénz' jelentésű *guba* azonos ezzel a 'kerek tészta' jelentésű N. *guba* szóval. Eredetileg tehát csak 'ércpénz, aprópénz' volt a jelentése (másféle pénze úgy sem igen van az egyszerű embernek) és az 'érc-

¹ Zolnay Vilmos: A kártya tört. 328.

² V. ö. Szirmai István: A magy. tolvajnyelv szótára 26.

pénz' (ebből utóbb általában 'pénz') jelölésére azért vitték át eleinte bizonyára csak tréfásan az eredetileg 'kerek tészta' jelentésű *guba* szót, mert alakjára nézve hasonlít az utóbbihoz. Támogatja e feltevésem a francia *galette* szó, mely elsősorban szintén 'kerek lepénytészta' jelentésű, de argóban 'pénz' jelentésben is használatos.

De mi ennek a 'kerek tészta' jelentésű N. *guba* szónak az eredete?

Az én nézetem szerint nem 'kerek tészta', hanem 'golyó' az eredeti jelentése, melyből aztán hasonlóság folytán egyfelől 'gömbölyű növényi termés' pl. 'tölgyfagubacs' v. 'gyümölcstok' (MTsz.), másfelől 'kerek tészta' → 'aprópénz' → 'pénz' jelentése fejlődött. Maga ez a *guba* szó 'tölgyfagubacs, gyümölcstok' jelentésű *gubó* rokonával együtt az EtSz. helyeseltető feltevése szerint a *bog* főnév származéka. De igen valószínűnek tartom, hogy a 'gyapjából készült, talpig érő, bő, gallér v. hajtóka nélküli fürtös fölsőruha' jelentésű (a MTsz.-ban 1-nek jelzett) *guba* szó is etimológiailag azonos ezzel az eredetileg 'golyó' jelentésű *guba* szóval. (Úgy látszik az EtSz. szerkesztői nem tartották e két *guba* szót azonosnak, mert a 'fürtös fölsőruha' jelentésű *gubá*-t meg sem említik a *bog* cikkben.) Ugyanis a *bog* < R. *bug* főnév *guba*, *gubó* és más kicsinyítő képzős származékainak *gubacs* > *gubancs*, **gubac* (v. ö. N. *gubacol* 'rendetlenül összegöngyöl' MTsz.) > *gubanc* 'gesztenye külső szőrös tokja' a jelentése és a fenti szavakból származó *gubás*, *gubós*, *gubancos* szók jelentése 'fésületlen hajú, kócos, boglyas borzas' (MTsz.). Az embert pedig a szőrös *guba* éppúgy körülövezi és beborítja, mint a növény magját beborítja a szőrös, szűrös tok; ezen szemlélet indíthatta meg a *guba* 'golyó' → szőrös magház → szőrös fölső ruhadarab' jelentésfejlődést. Jelentésfejlődési párhuzamként l. 1. *bundsi* 'boglyas, borzas, bozontos hajú' 2. *bundsi* 'fölső ruha' (MTsz.). A régi nyelvben minden szőrös ruhát *gubá*-nak mondtak, és a gesztenye éppúgy *gubás* 'szőrös' volt, mint a medve, a kecske, az oroszlán szőre vagy a bárszony. (NySz.).

Mivel a *guba* szónak *buga* alakváltozata is van (MTsz. és Csűry: Szamosháti Szótár), aligha lehetne benne kételkedni, hogy a R. *bug* > *bog* szó származéka. Az EtSz. szerkesztői, nézetem szerint helyesen, a *bogács* > *bogáncs* és *boglya* (innen *boglyas*, *bagjas* stb.) szavakat is idekapcsolják, de azt hiszem, hogy idetartozik még *buksi* szavunk is, melynek jelentései '1. boglyas fej, 2. boglyas, 3. boglyas fejű' (Csűry i. m.),

sőt talán $g > k$ hangváltozással³ a N. *bukó* 'csomó széna, lóhere, petrence' (MTsz., Csűry i. m.) főnév is, és ebből járulékos η hang beékelődésével (mint pl. az *esēnkēdik*, *kunkorodik*, *barlang*, *csüng*, *melenget*, *pillangó*, *tēngēlic*, *cafrang*-féle esetekben) a *bunkó* főnév, melynek jelentései '1. gömbölyű botfej, 2. virág, len magtokja, 3. hernyó gubója'.

Nemcsak széna v. lóhere csomóját jelentő *bukó* szavunk származhatik ezen *buk-* tőből, hanem r képzővel *bokor* szavunk is, melynek feltételezendő alapjelentése ezek szerint '*ágak csomója' volna. A régi nyelvben meg is volt a 'fasciculum, Bund, Strauß' jelentése, sőt a nép nyelvéből a *bug*/*buk-* tő első jelentése 'növények bozontos feje' is kimutatható: N. *bukor* 'sűrű nád-üstök', megvan a 'csomó' jelentése is, mert köthetünk *bogra* is és *bokorra* is. *Bukur* \sim *bugur* $>$ *bokur* $>$ *bokor* szavunkat Munkácsi Bernát származtatta a *bog* főnévből (NyK XVII: 88), azonban származtatását az EtSz. nem fogadja el. A fenti hang- és jelentéstani magyarázat alapján azonban Munkácsi származtatását el kell fogadnunk, de nem hiszem, hogy *bog* szavunk iráni eredetű volna (Munkácsi ÁKE. 169), elfogadom a szó finnugor származtatását (Budenz: MUGSz. 458. o.), ámbar meg kell fontolnunk: finnugor szavunk nem eredhet-e valamelyik árja nyelvből.

³ V. ö. *Budrig* \sim *Budrik* 'Bodrog', *bukur* \sim *bugur* 'Strauch' *boglár* \sim *boklár*.

Huj, huj, hajrá!

(Művelődéstörténeti és nyelvészeti tanulmány.)

1898 november havában Pápay József, nemrég elhunyt debreceni egyetemi tanár, elment megtekinteni osztják rokonaink fegyvertáncát a *Vul-pasl* (Nagy folyóág) mellékén, Obdorszktól északkeletre. Lakoma után „a samán (áldozópap) intésére két ember felnyalábolta a *lonx* (bálvány) mellé fektetett szablyákat és kiosztotta a férfiak között. Erre aztán azok szablyával kezökben a tűzhely két oldalán egymással szemben két sorba állottak. A samán . . . két kalapácsot tartván a kezében az egyik sor elé állt. A két kalapácsot összecsapta, erre aztán éktelen haj! kiáltásban törtek ki és jobbra-balra hajlongva a szablyákat majd letartják, majd fölfelé emelik, közben folytonosan kiabálják: haj! haj!”¹

Áldozatbemutatás alkalmából is felhangzott ez a haj! haj! kiáltás, mikor az áldozás végén a samán az áldozati tűzbe zsírt öntött, mire hatalmas láng csapódott fel és az áldozók óriási üvöltésben törtek ki: *kaj! kaj! kaj!*

A magyarok legközelebbi rokonainál, a voguloknál és osztjákoknál, az áldozat nem áhitatos csöndben ment végbe, hanem hangos kiáltással, miként ez a samánizmust követő többi finn-ugor, török-tatár, szamojéd népeknél is zajos szóval történik.³ Az áldozatot bemutató pap, a samán, előbb *csendes* szóval hívja a szellemeket, mert nem akarja őket parancsszavával nyugalomukból hirtelenül felidézni. „*Mat järe mně, mońšě mně pate'in: ānēm saka ul kāsťāln, lāsělākw nāmēlmatěn!*” „ha valami szükségbe, szorultságba jutsz, engem erősen ne idézz, lassacskán emlegess!” — mondja

¹ Pápay József: Nyelvészeti tanulmányutam az északi osztjákok földjén. KNY a Bud. Szemle 1905 évf. 345. számból. 26. o.

² U. o. 29. o.

³ Georg Nioradze: Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern. Stuttgart 1925. 90. kk.

a kalandra induló ifjú hősnek Kaltés-istenasszony (Munkácsi: Vogul Népkölt. Gyűjt. I: 7) — mert a bálványszellemek az idézésre akadályt nem ismerve, gondolatnyi sebességgel jelennek meg és nem szeretik, ha túlságos sürgetéssel ily légi utazásra kénykényszerítik őket.⁴ „Miért idéztek engem ily rettenetes erővel? Majd hogy össze nem törtem vén csontjaimat!” — kiált a Jeli-városbeli-őreg (Jeli-ūs-ājkā) bálványszellem.⁵ Ezért a samán előbb lassú szóval csöndesen hívja a szellemeket, éneke azonban mind hangosabb és hangosabb lesz, végül istenhívása vad kiáltássá válik, kiáltó szóval mondja el a bővülő ígét és a szólamok után „vad üvöltés, vagy izgatott zúgás hangján felkiált”⁶, úgy adja elő az istenidézetet, „hogy minden két-három szó után egy izgatott zúgást tesz, hogy az istenség figyelmét az idéző szókra ráirányítsa.”⁷ Ezért a samánt a vogulok 'kiáltó-ember'-nek is nevezik (*kajné xum*) és mikor a samán idéz, azt mondják: *hajt kajji* (vagy *kaji*) 'a tudó kiált'. Tehát a *kaj* felkiáltás jellemző szava az osztják vallásos fegyvertáncnak és fellelhető az osztják és vogul ritusban is, mint istenidéző ige visszatérő szava. Ezért az istenidéző igének *kaj-saw* 'kaj-szó' a neve és a *kaj-saw*-t a vogul samán kiáltva adja elő. Az ily imádság kiáltatik (*kajawé*). Munkácsi közli Regulý adatait is, melyek szerint a samán az imát „énekli” (*kājji*), „de ez csak a vogul magyarázó szépítő kifejezésével mondható ének-lésnek.”

Az osztjákban is megvannak a fent közölt *kaj! kaj!* felkiáltáshoz tartozó szavak, így ÉO. *kaj-saw* 'istenidéző ige' (Pápay J.: Oszty. Népk. Gyűjt. 268), továbbá *kēi-* (inf. *kēiti*, u. o. 270) 'varázsolni, ígézni', kazimi, nizjami *kei-*, obdorszki *koi-* 'zaubern' (Karjalainen: Ostj. Lautgesch. 195), *keita xo* 'varázsló tkp. kiáltó ember' (Ahlqvist) v. ö. vog. *kajné xum* 'kiáltó ember', osztj. kondai *kərtəŋ-xəiä-t* 'Wahrsager tkp. varázsló-kiáltó' v. ö. *kərtəm* 'zaubern, durch Zaubern heilen' (H. Paasonen: Ostj. Wb. Helsingfors 1926, No 951) és E. Hoffmann rendkívül értékes adata, mely újra valóságos szertartás ritusához tartozó szónak mutatja e felkiáltást: az osztjások a lakoma után „a szent sátorba mennek s ott két sorba helyezkedve *hou! hou!* kiáltásokba törnek ki, mi közben ide-oda

⁴ Munkácsi: Vog. Népk. Gyűjt. I. kieg. füzet CCIL.

⁵ Ibid. CCL.

⁶ Munkácsi: Vog. Népk. Gyűjt. II. 2: 353.

⁷ Munkácsi: A vogul nyelvjárások. Ugor füzetek 11:72.

mozognak s kezeikkel tapsolnak ; addig tart e kiáltozás, meddig csak erejük bírja.“⁸ (A *hou* jelölés kétségkívül *hoj* illetve *xoj* alakot jelöl.)

Az igék úgy függnék össze a *kaj!* indulatszóval, mint pl. a magy. *jajong*, *jajgat* a *jaj!* interjekcióval. A *kaj!* fölkiáltás tehát az eredetibb, mely természetesen a mindennapi nyelvnek volt sajátos szava s csak az istenidéző igékben való refrénszerű előfordulása következtében lett vallásos hangulatúvá is, majd végül felvette összetételekben az 'idéző, varázs' jelentést (*kaj-saw* 'varázsszó-ének') és így lett az ige jelentése 'varázsolni, igézni'. Az egyszerű *kaj!* indulatszó ismert interjekciója a vogul nyelvnek: *kaj, tš' jājēn* 'hé, ide jer'. A medvénekek végén is felhangzik egy bővült kiáltás: *kaja-juj* (III: 58, 108, 265, 282, 333, 519), *kajā-juj* (III: 453), *kaji-juj* (III: 380), *kaja-juj, kaja-juj* (III: 367), *kaja-jūjin* (III: 253), *kaja-jūjin, kaja-jūjin* (az ének elején III: 238), *kaja-jujin, jujin* (III: 377, 479), Reguly *käje-jui*, egy színjáték végén (IV: 264) *kai hajuu* (Munkácsi VNGy II: 2: 0353). Midőn a medvedalokat befejezik *kajajuj* kiáltással kiáltanak fel az égbe *Numi-Tqrem*-hoz, az ég istenéhez. (Munkácsi: Vogul nyelvjárások. Bp. 1894. 72 o.) Az osztjákban *kaja-juj* felkiáltás a medvénekek végén (Pápay: Osztják Népk. Gy. 238 id. Munkácsi).

A vogul és osztják adatok alapján háromféle használatban figyelhetjük meg a *kaj* szócskát és származékait 1. pusztá indulatszó, 2. kiált jelentésű ige, ebben az esetben többeli magánhangzó-váltakozást is látunk (*a-o-e*), 3. vallásos értékű kifejezés a) ige ('varázsol, igéz'), b) refrénszerűen visszatérő (szellemhívó) felkiáltás. A vogul-osztják felkiáltással kapcsolatban utalhatunk az ugor adatok magyar kapcsolataira.

A kalandozó pogány magyarok *huj, huj!* kiáltással rontottak ellenségeikre és ennek nyomán Nyugaton ismeretessé vált a *huj, huj* harcikiáltás. Liutprand cremonai püspök Antapodosis című művében (959—962 körül) emlékezik meg a 933. merseburgi ütközettel kapcsolatban a magyarok csatakiáltásáról (II. könyv. 30. bek. I. Pertz: Mon. Hist. Germ. Scriptores III: 294), hol a következőket olvassuk: „Haud mora, bellum incipitur, atque ex christianorum parte ac mirabilis vox *Κύριε ἐλεῖσον*, Kyrie eleison, ex eorum (Hungarorum parte) vero turpis et diabolica *húl, húl* frequenter auditur“.⁹

⁸ E. Hoffmann: Nördl. Ural XXVIII. I. idézi Munkácsi VNGy II. 2: 0463.

⁹ Jakubovics-Pais: Ó-magyar olvasókönyv. Pécs 1929. (Tud. Gyűjt. 30) 12.

Feltehetjük, hogy valamiként a keresztények vallásos jellegű kiáltással rohantak az ütközetbe (Kyrie eleison; Jézus, Jézus), szintúgy a magyarok is istenségüket hívták segítségül és akkor istenidéző felkiáltásukat hallatták. Megerősíti a felkiáltás pogány jellegét Liutprand följegyzésének *diabolica*¹⁰ jelzője, vagyis az a körülmény, hogy ő ezt a *huj, huj* kiáltást ördöginek mondja.

A *hujrá* alak alapján később arra következtettek, hogy a keresztény Európa a honfoglaló magyarok *hujrá* kiáltását átvette volna (ném. *hurra*, fr. *hourra*, ang. *hurra(h)* (ejtsd: hurá) és ezt később *hurrá* alakban juttatta volna hozzánk vissza.¹¹

A mai magyar *hurra* eredhet európai *hurra*-ból, de ez nem lehet ó-magyar *hujrá* átvétele, mert akkor *rá* még *roxé*-nak hangzott,¹² már pedig ó-magy. *huj-roxé*-ból aligha lehetett volna nyugateurópai *hurra*!

A *huj* kiáltás, mint puszta interjekció szintén fellelhető nyelvünkben. Megvan Comeniusnál (Vest. 131 RMKV. 227): „*Huj*, mi ördög lölt mindnyájatokat.” A 17. sz. után már sűrűbben is pl. Faludi Ferenc Jegyzőkönyvéhez csatolt költeményes maradványaiban (1786) a 925 lapon: *Huj* bele Balás, lovat ad az Isten; *huy* (Sz. Molnár A.: Gr. Ung. 252. Tóth B.: Szájruul-szájra 5). Ugyanezen *huj* található a következő felkiáltásban: *heje-huja, hejje-hujja, haja-huja* 'jubilum, evax' (MA), *hajahujál, hajahujálgat, hujjágot* 'frohlocken, jauchzen' (NySz), *huj-ki-haj-be, hujákol* (Somogy m., Kiskunhalas), *hujángat, hujjángat* 'kiabál, kurjongat' (Szeged), *hujánt, hujjánt* (Vas m. Őrség, Alföld, Szeged, Torontál m.), *hujjogat* (Székelyföld) 'hejehujáz', *hujjogtat* 'kiabálva zaklat' (Székelyföld), *hujjongat* 'kiabál' (Balaton mell. Tsz.), MTSz *heje-huja, hejje hujja, hujjogat, hujogat, hujongat* (Cz.F), *hujántson föl* (Szeged), (utána)*hujánkodik* (Tápé, saját följegyzésem), *huja haj* (Hortobágy, Nyr 27: 369), *huja* (Nyr 27: 183, 275, 323, 369, 425, 572, 577, 28: 135).

Ezekben az esetekben kétségekívül elementáris érzés kifejezésére szolgál a felkiáltás és hangjelenséget ad vissza, így elementáris érzéseket kíséző artikulálatlan hangjelenségeket utánoz artikulált

¹⁰ Du Cange: Dict. mediae et infimae lat. nem említi e szót a középkori latinság nyelvéből.

¹¹ Bodonyi Nándor kérdésére lehetségesnek véli ezt Simonyi Zsigmond (Nyr 25: 400); már Thallóczi Lajos is sejtette ezt (Tóth B.: Szájruul szájra 6). Tóth hallott még a 70-es években is *hujrá* alakot.

¹² Mészöly MNy VI: 435.

(beszédben kimondható) hangalakban, míg a valóságos ösztönös felkiáltás beszédhangokba teljességgel át nem alakítható. Itt tehát indulatkifejező hangutánzó szót találunk. E szó a hangutánzó szavak természetének megfelelően sok alakváltozatban fordul elő, ezen alakváltozatok azonban ugor korbéliek, mint ezt az osztják-vogul alakok: *kaj-/kei-/koi-/χou* mutatják. Így találjuk a magyar *hé, hej, haj, hoj, huj* alakokat, melyeknek többeli magánhangzói azonban kétségkívül a jelentéshangulat kifejezésére szolgálnak, tehát nem esetlegesek. Az interjekció főmagánhangzója sötét (*u, q*) illetve világos (*ε, ē*) színével hangulatot fejez ki, ezt látszik bizonyítani a kiejtés mindenkor hangmagassága, mi a tartalmi és esztétikai érték kifejezését segíti. Ugyanezt látszik bizonyítani a felkiáltás hangszínén kívül a népdalok zenéje is, mikor az alkalmazkodó zenei hang magassága adja meg az interjekció jelentésértékét. Ezért nem is keresünk pontos hangmegfelelést, hanem magánhangzósorozatot, melynek változása megfelel az ugor magánhangzósorozatnak (bár tudunk eseteket, mikor magy. *u* hang felel meg vog.-osztj. *o* *a*-nak: m. *huný, hunýorít*: vog. *koñ-*, osztj. B. *χαñ-'blinzeln'*¹³, m. *hurcol*: vog. *kart-* 'ziehen'¹⁴, m. *lugas*: vog. K. *l'onx, l'onk* 'via'¹⁵).

Gombocz Zoltán a hangutánzó szavakról beszélve a magyar nyelv szókincsét 3 csoportba osztotta be: 1. finnugor és ugor réteg 2. régibb és újabb jövevényszóréteg 3. a magyar nyelv életében keletkezett szavak¹⁶ és ezen utolsó csoportba tartozóknak véli a hangutánzó szavakat, melyekről megállapítja, hogy „a hangutánzó szó rendszerint *kis területen él* . . . és aránylag kevés köztük a közmagyar szó.”¹⁷

A *hé, hej, haj, hoj, huj* szócsoporthoz kétségkívül hangutánzó, mégis közmagyar, mert megtalálható Vas megyétől a Hortobágyig, onnan le Erdélyig, alakváltozatainak száma nagy mint a hangot kifejező szavaké (v. ö. *hajdá, hujda* Oklsz) *hajrá, hajsza, hojsz, hajsza* s. i. t. (CzF.); közmagyarságánál fogva máris az első csoporthoz kívánczozik, tehát ugor eredetű vallási hangutánzó szó,

¹³ Budenz J.: Magyar Ugor Szótár 121.

¹⁴ U. o. 122.

¹⁵ U. o. 710.

¹⁶ MNy IX: 386.

¹⁷ MNy IX: 387.

amint ezt bizonyítani igyekeztünk.¹⁸ A felkiáltás ősi rokonságának igazolására és az elemi, közös emberi lelki alapokból való önálló, magyar v. vogul v. osztják külön-külön keletkezésének eleve való megcáfolására vessük még össze a *huj-juj-juj* felkiáltást a medvénekek végén felhangzó vogul felkiáltással: *kaja-juj*; *kajä-juj*; *kaji-juj*; *kaja-juj*, *kaja-juj*; *kaja-jujīn*, *jujīn* és az osztják *kaja-juj* kiáltással, akkor önkéntelenül is fülünkbe csendül a magyar táncdal hajajujos, jujujujos jókedvű kitörése:

Hejje hujja!
 Hajja hujja,
 Szűröm ujja! (Siklódi táncdal Cz. F.)

avagy a tokorcsi lakodalmi fölkiáltás¹⁹:

Heje huja lakodalom
 Magam is mëkházasodom.

¹⁸ Ha a szó vallásos jellegétől eltekintünk, akkor mint interjekciót más finnugor nyelvekben is fellelhetjük: zürj. *gaï* 'ach, o weh' (Antwortsruf im Walde), *goïknitni* (o: *goïknitny*) 'aufschreien' (Wiedemann) Fokos Dávid igazgató úr. sz. közlése, Wiedemann: Syrjänisch-deutsches Wörterbuch 50 és 51 l. Fokos Dávid úr figyelmeztet, hogy *goïknitny* talán orosz jövevény l. Kalima: Die russ. Lehnw. im Syrjänischen (SUS. Toim. XXIX: 50). Votják *kaj!* 'juch, juchhei', *ajkaj!* *ajyaj!* 'ej-haj, hejje-nuj!', mint főnév 'ujjongás, hujja', *kaj šuom* 'felkiáltás', *šu!* *šü!* indulatszó (Munkácsi: Votják szótár 5, 115). Finnben *kaikkua* 'hurler', *kaikottaa* 'chasser par des cris', *kaikua* 'retentir', *kajahtaa* 'retentir', *kajahua* 'dire d'une voix retentissante'. Ezen adatok talán valószínűvé teszik, hogy ezen indulatszó fgr. eredetű és lehetségessé teszik, hogy szilárd talajon álló indulatszavakat egyeztessünk, mikor azok egy úgyszólván bizonyítottan rokon nyelvcsalád szavaihoz tartoznak. Közös emberi elemi alapból keletkezett közös szavakról van itt szó, de rokon nyelvekben, az együttélés idejéből.

¹⁹ Beke Ödön: Kemenesalja nyelve NyF 33: 36.